

Sygn. akt IV CSK 81/08

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 3 lipca 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Mirosława Wysocka (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z powództwa M. J. S. i W. J. S.

przeciwko I. Z. i B. Z.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 3 lipca 2008 r.,

skargi kasacyjnej pozwanych

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 11 października 2007 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy uchylił nakaz zapłaty Sądu Okręgowego z dnia 20 września 2006 r. w części dotyczącej zasądzenia solidarnie od pozwanych I. i B. Z. na rzecz powodów W. i J. S. kwoty 50.000 zł z ustawowymi odsetkami i w tym zakresie powództwo oddalił. Utrzymał natomiast nakaz w pozostałej części. Wspomnianym nakazem objęta została dochodzona przez powodów od pozwanych kwota 110.000 zł z ustawowymi odsetkami. Rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego nastąpiło na podstawie następujących ustaleń faktycznych.

W dniu 17 września 2004 r. powodowie zawarli z pozwanymi nieoprocentowaną umowę pożyczki w formie aktu notarialnego w wysokości 50.000 zł. Ustalono miesięczny termin zwrotu pożyczki i przewidziano odsetki za opóźnienie w wysokości 10% w stosunku miesięcznym. W zakresie obowiązku zwrotu pożyczki w kwocie 50.000 zł pozwani poddali się egzekucji na podstawie art. 777 § 1 pkt 4 k.p.c. Celem pożyczki był zakup dzierżawionych przez pozwanych nieruchomości rolnych; zamierzali oni następnie sprzedać nabytą nieruchomość i osiągnąć odpowiedni zysk. Strony ustaliły też, że nieruchomość miała stać się współwłasnością pożyczkobiorców i pożyczkodawców, a po wykupieniu nieruchomości miała być sprzedana bądź strony miały utworzyć spółkę. Pozwani nie zwrócili pożyczki, toteż powodowie wystosowali do nich wezwanie do dobrowolnego uregulowania kwoty 110.000 obejmującej odsetki za opóźnienie za okres 22 miesięcy (na dzień 18 sierpnia 2006 r.), a następnie wystąpili z powództwem o zasądzenie tej kwoty.

W ocenie Sądu Okręgowego, w okolicznościach rozpoznawanej sprawy zastrzeżenie przez powodów stopy procentowej odsetek za opóźnienie w wysokości 10% w stosunku miesięcznym nie można uznać za nadmiernie zawyżone i sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Do odsetek tych nie mają zastosowania przepisy art. 359 § 2¹ - § 2³ k.c., ponieważ weszły one w życie półtora roku po zawarciu umowy pożyczki, tj. w dniu 20 lutego 2005 r. W umowie tej zastrzeżono wyłącznie odsetki za opóźnienie, w czasie zawierania umowy pozwani nie kwestionowali stopy procentowej i nie powoływali się na jej sprzeczność

z zasadami współżycia społecznego. Liczyli bowiem na szybki i znaczny zysk ze sprzedaży nieruchomości, na której zakup pożyczyci pieniądze od powodów. Od października 2004 r. wysokość inflacji nie uległa znaczącym zmianom, a wartość nieruchomości znacznie wzrosła i obecnie jest zdecydowanie wyższa niż w dacie jej nabycia przez stronę pozwaną. Powodowie także liczyli na osiągnięcie korzyści majątkowej związanej ze sprzedażą nabytych gruntów rolnych, a zatem zostali pozbawieni możliwości zainwestowania środków pieniężnych i tym samym – pozbawieni korzyści majątkowych możliwych do osiągnięcia. W toku procesu pozwani uiszcili kwotę 50.000 zł i została ona zarachowana na poczet dochodzonych odsetek za opóźnienia według reguł określonych w art. 451 § 1 zd. 2 k.c. W konsekwencji uchylony został nakaz zapłaty w części dotyczącej kwoty 50.000 zł i powództwo w tym zakresie zostało oddalone.

Apelacja pozwanych została oddalona jako nieuzasadniona. Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia Sądu pierwszej instancji. Analizował szeroko zgłoszone w apelacji zarzuty naruszenia prawa procesowego i uznał je za nieuzasadnione. Wyjaśnił, że nie sposób mówić o rażącym naruszeniu zasady ekwiwalentności świadczeń. Powodowie zostali pozbawieni prawa korzystania z kwoty 50.000 zł, a pożyczka ta nie została zwrócona do chwili obecnej. W dodatku, w przeciwieństwie do powodów, pozwani osiągnęli przychód z gruntów rolnych w postaci dopłat do gruntów w wysokości 30.000 zł rocznie. Nabyta przez pozwanych nieruchomość ma aktualnie zdecydowanie wyższą wartość niż w chwili jej nabycia. Analizując ograniczenia zasady swobody umów ze względu na zasady współżycia społecznego, Sąd drugiej instancji rozważał także okoliczności zawarcia spornej umowy pożyczki, cel tej umowy oraz korzyści, jakie miały uzyskać strony umowy po jej wykonaniu. Sąd Apelacyjny ustalił jeszcze, że pozwani nie udowodnili pozornego charakteru umowy pożyczki (art. 83 k.c.).

W skardze kasacyjnej pozwani podnosili zarzut niezastosowania art. 353¹ k.c. i art. 58 § 2 i § 3 k.c. Według skarżących, zastrzeżone przez strony odsetki w umowie za opóźnienie w wysokości 10% miesięcznie jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego i wykracza poza przewidziane w art. 353¹ k.c. granice swobody kontraktowej. Skarżący wnosili o uchylenie zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa w części ponad kwotę 50.000 zł.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W skardze kasacyjnej pozwanych podniesiono jedynie zarzuty naruszenia prawa materialnego, tj. art. 353¹ k.c. i art. 58 § 2 i § 3 k.c. Dla oceny zasadności tych zarzutów miarodajny pozostaje zatem stan faktyczny ustalony przez Sąd meriti (art. 398¹³ § 2 k.p.c.).

W § 1 umowy pożyczki z dnia 17 września 2004 r. postanowiono m.in. to, że pożyczka w wysokości 50.000 zł została pozwany udzielona na okres 1 miesiąca, przy czym przewidziano odsetki za opóźnienie „w wysokości 10% w stosunku miesięcznym od dnia wymagalności do dnia zwrotu pożyczki” (k. 8-9 akt sprawy). Pozwani zapłacili kwotę 50.000 zł, ale zarachowana ona została przez wierzycieli w pierwszej kolejności na poczet dochodzonych od pozwanych odsetek za opóźnienie. Przewidziana wysokość stopy procentowej oznacza, że w stosunku rocznym kształtowała się ona na poziomie 120%, natomiast za każdy dzień opóźnienia w zwrocie sumy pożyczki powodowie byłiby uprawnieni do żądania odsetek w wysokości 0,33% (tj. ok. 167 zł dziennie). W umowie nie przewidywano możliwości żądania przez pożyczkobiorcę odsetek zwykłych (kapitałowych).

Sąd Apelacyjny ustalił, że umowie pożyczki stron towarzyszyły ich ustne porozumienia dotyczące celu wykorzystania sumy pożyczki przez pożyczkobiorców. Chodziło o nabycie przez nich własności dzierżawionych gruntów, osiągnięcie korzyści z ich sprzedaży i o ewentualną formę współpracy stron po nabyciu gruntów przez pożyczkobiorców (przeniesienie na pożyczkodawców udziału we współwłasności nabytej nieruchomości). Takie wyraźnie inwestycyjne cele wspomnianej umowy pożyczki, brane pod uwagę przez obie strony w chwili jej zawierania, posłużyły Sądowi Apelacyjnemu do przyjęcia stanowiska, że nie sposób formułować tezy o rażącym zachwianiu zasady ekwiwalentności świadczeń, a tym samym – o rażącym wygórowaniu stopy procentowej odsetek za opóźnienie, skoro pożyczkobiorcy osiągnęli jednak pewne korzyści związane z nabyciem nieruchomości (np. w postaci dopłat do gruntów w wysokości 30.000 zł rocznie, wzrost ceny nabytych nieruchomości na rynku nieruchomości), a pożyczkodawcy zostali „bezsprzecznie pozbawieni prawa

korzystania z kwoty 50.000 zł”, niezwróconej w dodatku do chwili obecnej (s. 7 uzasadnienia zaskarżonego wyroku).

Wyeksponowany przez Sąd Apelacyjny cel umowy pożyczki z dnia 17 września 2004 r. (pożyczka o charakterze inwestycyjnym) nie może być kryterium wystarczającym dla dokonania właściwej oceny tego, czy przewidziane w tej umowie odsetki mogą być uznane za wygórowane. W rozważaniach Sądu pominięte zostały bowiem inne istotne kryteria oceny w tej mierze.

Po pierwsze, nie sposób zakładać, że przewidziana w umowie pożyczki (nawet pożyczki o charakterze inwestycyjnym) stopa procentowa odsetek za opóźnienie nie przekracza skali tzw. odsetek wygórowanych, jeżeli nie dokona się jej porównania z podstawowymi stopami procentowymi funkcjonującymi w sferze stosunków kredytowych w okresie zawierania umów i jej wykonywania. Chodzi tu przede wszystkim o stopę procentową odsetek ustawowych, określoną w rozporządzeniach Rady Ministrów, wydawanych na podstawie art. 359 § 3 k.c. (np. w okresie od dnia 25 września 2003 r. do dnia 10 stycznia 2005 r. stopę procentową odsetek za opóźnienie określono w wysokości 12,25% w stosunku rocznym). Oznacza to, że w umowie pożyczki z dnia 17 września 2004 r. stopa procentowa w stosunku miesięcznym była mniej więcej równa stopie procentowej (odsetek ustawowych) przyjętej w stosunku rocznym (a więc prawie kilkanaście razy większa w stosunku rocznym; $120\%/12,25\%$). Z ustaleń Sądu Okręgowego (akceptowanych przez sąd drugiej instancji) wynika to, że od października 2004 r. wysokość inflacji nie uległa znacznym zmianom, a więc – przy założeniu swobody stron w ustaleniu także wysokości odsetek za opóźnienie (art. 353¹ k.c.) – nie sposób przyjmować np. waloryzacyjnej funkcji odsetek przewidzianych w umowie pożyczki.

Po drugie, należy zwrócić uwagę na to, że w umowie pożyczki nie przewidziano odsetek zwykłych za korzystanie z kapitału pożyczki. Pożyczkodawcy zrezygnowali zatem z wynagrodzenia, usprawiedliwionego umową pożyczki. Jeżeli pojawia się zatem kwestia oceny wygórowanego charakteru odsetek za opóźnienie, przewidzianych w § 1 umowy pożyczki, to należałoby na pewno brać po uwagę także poziom funkcjonujących w okresie zawierania umowy pożyczki odsetek

kapitałowych w stosunkach kredytowych. Ich poziom może także służyć jako określony parametr wyznaczający wysokość odsetek za opóźnienie w dopuszczalnych prawnie granicach. Innymi słowy, nie mogły być uznane za odsetki wygórowane takie odsetki za opóźnienie, które odpowiadałyby przynajmniej poziomowi ekonomicznie uzasadnionych odsetek kapitałowych, funkcjonujących na rynku kredytowym (bankowym) w okresie zawierania umowy pożyczki z 2004 r. Krótki termin zwrotu pożyczki i dłuższy okres niewystępowania pożyczkodawców z procesem o zapłatę (ok. 2 lata) może bowiem świadczyć o tym, że zastrzeżone odsetki za opóźnienie pełniły także funkcję odsetek kapitałowych.

Po trzecie, w rozpoznawanej sprawie istotnie nie mają zastosowania przepisy art. 359 § 2¹ i § 2³ k.c., wprowadzone ustawą z dnia 7 lipca 2005 r. (Dz.U. nr 157, poz. 1316). W orzecznictwie Sądu Najwyższego kształtuje się trafna tendencja, zgodnie z którą rozwiązania prawne przyjęte w tych przepisach, mogą stanowić jedno z kryterium oceny, czy konkretne odsetki umowne mieściły się w dozwolonej stronom swobodzie kształtowania stosunku prawnego (zob. zwłaszcza wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2007 r., IV CSK 320/07; nieopubl. i powołane tam inne orzeczenia tego Sądu). Nowe przepisy k.c., tworzące kategorię odsetek maksymalnych, odwołują się do tzw. stopy kredytu lombardowego NBP, funkcjonującej na bankowym rynku kredytowym od dawna i sukcesywnie ogłaszanej w Dzienniku Urzędowym NBP. Poziom stopy kredytu lombardowego z okresu zawierania umowy pożyczek mógłby zatem stanowić jeden z istotnych kryteriów pozwalających na ocenę tego, czy przewidziane w § 1 odsetki za opóźnienie (10% w stosunku miesięcznym) mogłyby być uznane za wygórowane.

Z wniosków sformułowanych w skardze kasacyjnej i z jej treści wynika to, że skarżący zmierzają do wykazania wygórowanego charakteru odsetek określonych w § 1 umowy pożyczki w pełnym zakresie, a nie wskazują tego, jaki – ich zdaniem – poziom stopy procentowej nie mógłby już być uznany za wygórowany w okolicznościach rozpoznawanej sprawy. W toku postępowania przed Sądem pierwszej instancji pełnomocnik pozwanych oświadczył, że pozwani skłonni są zapłacić powodom kwotę 30.000 zł (k. 49 akt sprawy), nie precyzując jednak sposobu określenia tej kwoty (np. w relacji do wysokości odsetek wynikających

z umowy). Jak wynika z wcześniejszych wywodów, przyjęte w skardze kasacyjnej stanowisko pozwanych nie może być aprobowane, skoro w rozpatrywanej sprawie pojawiła się kwestia określenia poziomu stopy odsetek za opóźnienie, która mogłaby być oceniana jako niewygórowana. Nieuzasadnione byłoby bowiem twierdzenie, że postanowienie umowy pożyczki z dnia 17 października 2004 r. zastrzegające odsetki za opóźnienie (§ 1 umowy) było w ogóle nieważne w pełnym zakresie w świetle art. 58 § 2 w zw. z art. 353¹ k.c.

Z przedstawionych umów wynika to, że Sąd Apelacyjny nie rozważył wszystkich możliwych kryteriów pozwalających na ocenę, czy przewidziane w § 1 umowy pożyczki z dnia 17 września 2004 r. miały charakter odsetek wygórowanych, a więc – niedopuszczalnych w stanie prawnym istniejącym w chwili zawarcia tej umowy. Eksponowanie inwestycyjnego charakteru pożyczki z 2004 r. należy uznać za niewystarczające. Przedwcześnie zatem uznano prawną legalność wysokości umówionych odsetek za opóźnienie. Należało w związku z tym podzielić sformułowany w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia przez Sąd Apelacyjny art. 353¹ k.c. i art. 58 § 2 k.c. i w związku z tym – uchylić zaskarżony wyrok oraz przekazać sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).

(eb)